

46. Tóth E. (2014b). A magyar nyelv megjelenése Badaló és Halábor nyelvi tájképében. [The appearance of the Hungarian language in the linguistic landscape of Badaló and Halábor] *LIMES. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve*. I. évfolyam. Ungvár: V. Pagyak Kiadója, 57–64.

47. Tóth E. (2015). A 2012-es nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása: Mezőgecse példája. [Practical application of the 2012 Language Act: the example of Mezőgecse] // Márku A. – Hires-László K. szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Ungvár: Aurdor-Shark, 186–205.

Корнелія Гіреш-Ласлов, доцент кафедри історії та суспільних дисциплін, голова Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Kornélia Hires-László, Associate Professor of the Department of History and Social Sciences, head of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Рейка Матей, аспірантка, асистент кафедри філології, науковий співробітник Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Réka Máté, PhD candidate, assistant lecturer at the Department of Philology, researcher of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine).

Еніке Товт-Орос, аспірантка, науковий співробітник Науково-дослідного центру імені Антонія Годинки Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна).

Enikő Tóth-Orosz, PhD candidate, researcher of the Antal Hodinka Linguistic Research Center at the Ferenc Rakóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine)

Стаття надійшла: 11.05.2023

Статтю прийнято до друку: 18.05.2023

УДК 811.161.2'373.23:355.11

DOI 10.31652/2521-1307-2022-36-126-136

ВІЙСЬКОВІ ПСЕВДОНІМИ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Павликівська

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

Україна, м. Вінниця, вул. Острозького, 32

e-mail: Pavlikivska@i.ua

ORCID:0000-0002-2297-4872

У статті йдеться про військові псевдоніми, зокрема воїнів Української Повстанської Армії (УПА) та Збройних Сил України (ЗСУ). Здійснено семантико-мотиваційний аналіз досліджуваних псевдоніміконів. З'ясовано типи військових псевдонімів та критерії їх надання, а також спільне та відмінне в принципах, мотивах та способах номінації.

Ключові слова: ономастика, пропріативи, онім, антропонім, псевдонім, позивний, мотиви номінації.

MILITARY ALIASES: SEMANTIC AND MOTIVATION ANALYSIS

Natalia Pavlykivska

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University

Ostrozhskego Str., 32, Vinnitsia, Ukraine

e-mail: Pavlykivska@i.ua

ORCID: 0000-0002-2297-4872

Introduction. *Aliases are an anthroponymic category. They have several common and distinctive features with other anthroponyms. That is why we provide an approach to understanding an alias as a pseudo-anthroponym. The special feature of the alias, unlike other anthroponymic units, is in its purpose: it is used primarily to hide the real name of the person, or for other reasons – self-identification, positioning themselves in society etc.*

For today a number of issues related to the study and disclosure of the specifics of the alias in terms of its linguistic status, structure, functionality have been resolved, the linguistic motivation of the lexemes subjected to aliasing, the basic principles, motivations, methods and ways of nomination have been determined. The secondary naming of the military of the Armed Forces of Ukraine attracts great interest. "Call signs" or "combat nicknames" have become a part of the research interests of N. Shulska, L. Pidkuimukha, R. Yatskiv, H. Yavorska, S. Zhabotyńska, S. Petrova, L. Kravchenko and some other Ukrainian scientists. This category of onyms is still under-researched, the studies are fragmentary, as shown by some linguistic research, so this issue is relevant and deserves a deep scientific understanding.

The object of our research is the aliases (nicknames, call signs) of the militaries of the Ukrainian Insurgent Army (UIA) of the XX century and the Armed Forces of Ukraine (AFU) of the XXI century.

The purpose of this article *is the semantic and motivation analysis of the researched aliases.*

Methods. *The main methods were descriptive, definitional and the method of component analysis.*

Results. *Military aliases are used not only because of the operational necessity, but also because of the cultural tradition, the roots of which go back to the time of the Cossacks. The promotion of the surnames (nicknames) of the figures of the Ukrainian Cossacks, Hetmanate, leaders of popular uprisings was characteristic. The motivation for this naming was and still is the desire to be similar to their predecessors, to reflect the spirit of the free Cossacks.*

Ukrainian military aliases of the XX and early XXI centuries are characterized by significant informational value. The features of folk worldview, culture, pages of history, traditions, peculiarity of mentality are revealed through the prism of alias nomination.

The most productive way of alias nomination in the military is the transposition of ready-to-use lexemes to a person for naming by transpositional phenomena. This is onymization of appellative and transonymization of proprietary vocabulary. Productive in the studied aliases are also changes and modifications of the real name. Military aliases are mostly single-word in structure.

Novelty. *The formation and development of the studied aliases was influenced by various extralinguistic factors, including the individuality of the speaker, national and cultural context, mentality, circumstances, conditions of struggle, etc.*

One of the reasons for the adopted aliases was the desire to be similar to their predecessors, comrades-in-arms: Ukrainian Insurgent Army – to the participants of the liberation struggle of the 20s of the XX century (Chuchupak, Bida, Chornota, Chornolis, Kholodnyi Yar), the Armed Forces of Ukraine – to the UIA members (Lys, Mykula).

What specific features are observed in the studied aliases? For example, in the alias of the Ukrainian Insurgent Army, latent nomination was represented by a few names (Nemo, Iks, Khtos, Yakyis, etc.), there are names that are followed by the appellative nomen (Did Taras, Velykyi Slavko), analytical combinations of toponymic origin (Kholodnyi Yar, Chornyi Lis), many aliases were used by the names (nicknames) of historical figures (Bohun, Gamaliya, Dovbush, Nalyvaiko, etc.).

According to the time, the military aliases of the Armed Forces of Ukraine are distinguished by such nominations as Gadget, Pikap, Volonter, Natsyk, Separ, Morieman, Mazhor, Vaifai; Krym, Mariupol, Odesa, Poltava, Kherson, Vinnytsia, etc., as well as by the presence of tattoos and the names of the tattooed images (Rozpysanyi, Malovanyi, Indieiets, Smailyk).

Conclusions. *In general, the socio-political aliases, in particular military ones, are based on the all-Ukrainian literary and linguistic basis and reflect the features of the Ukrainian national anthroposystem, toponymic usages of the native land, the variety of onymic and appellative vocabulary, national characteristics of semantic motivation.*

The suggested topic is actual, the aliases of the Armed Forces of Ukraine are not yet sufficiently studied, so we will continue the research in further linguistic studies.

Keywords: *onomastics, propriatives, onym, anthroponym, alias, call sign, motives for nomination.*

Постановка проблеми. Псевдонім (від гр. ψευδώνυμος) – різновид антропоніма, приbrane (вигадане) особове йменування, що використовують представники окремих груп суспільства (письменники, публіцисти, композитори, актори, художники, співаки, громадсько-політичні діячі, злочинні елементи) водночас зі своїм справжнім іменем та прізвищем або замість них з метою конспірації через причини особистісного, політичного та юридичного характеру [7, с. 17].

Псевдоніми є антропонімною категорією. Вони мають низку спільних і відмінних рис з іншими антропонімами. Саме тому ми репрезентуємо підхід до розуміння псевдоніма як псевдоантропоніма. Особливість псевдоніма, на відміну від інших антропонімічних одиниць, полягає в його призначенні: він використовується насамперед для того, щоб приховати справжнє ім'я особи, або з інших причин – самоідентифікації, позиціонування себе в суспільстві тощо.

Цим одиницям вторинної номінації притаманний значний ступінь інформативності. Як і кожна власна назва, псевдонім виконує насамперед номінативну функцію. Проте в псевдонімії номінація має особливий езотеричний характер (пор. езотеричний – той, що

містить внутрішній, глибинний або таємний, прихований сенс; прот. екзотеричний. **Езотеричне знання – таємне вчення, відоме лише вузькому колу обраних осіб – співвідношення імені і номінатора відоме лише посвяченим у таємницю, вузькому колу обраних осіб) [1, с. 225].

Езотерична функція характерна передусім громадсько-політичним псевдонімам. Політичний псевдонім виконує свою функцію, поки він знаний вузькому колу довірених людей. Будучи поліфункціональними, псевдоніми, особливо літературно-мистецькі, виражають думки, настрої своїх носіїв, беруть участь у популяризації їхнього творчого задуму, визначають їхнє світобачення тощо. Щодо інформативності українських псевдонімів, то її ступінь дуже високий, і тому вони цікаві не тільки мовознавцям, а й літературознавцям, історикам та іншим науковцям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Псевдоніми як мовне явище зацікавили вітчизняних (П. Чучка, В. Німчук, М. Лесюк, О. Петрова, Н. Павликівська, Р. Яцків, Л. Кравченко та ін.) й інших слов'янських (С. Вархол) лінгвістів. На сьогодні розв'язано низку питань щодо вивчення і розкриття специфіки псевдоніма з погляду його лінгвістичного статусу, структури, функціональних можливостей, визначено лінгвомотивацію лексем, підданих псевдонімізації, основні принципи, мотиви, способи та засоби номінації.

Досліджено політичну українську псевдонімію ХХ століття, зокрема учасників національно-визвольних змагань періоду 1929–1950 років: ОУН–УПА. Підготовлено «Словник псевдонімів ОУН–УПА» (2007 р.) [6, с. 7].

Наразі неабиякий інтерес привертають до себе вторинні найменування військових ЗСУ (Збройних Сил України). «Позивні», або «бойові псевдоніми», ввійшли в коло наукових інтересів Н. Шульської, Л. Підкуймухи, Р. Яцків, Г. Яворської, С. Жаботинської, С. Петрової, Л. Кравченко та деяких інших вітчизняних дослідників.

Для нас цікавим є порівняльний аспект псевдоніміконів воїнів Української Повстанської Армії (УПА) ХХ ст. та Збройних Сил України (ЗСУ) ХХІ ст.

Мета запропонованої статті передбачає семантико-мотиваційний аналіз досліджуваних псевдоніміконів.

Виклад основного матеріалу дослідження. ОУН–УПА мала із самого початку підпільний і конспіративний характер і зберігала його в повоєнні роки. Як зазначає дослідник оунівської псевдонімії В. Німчук, важко сказати, скільки членів ОУН та учасників УПА користувалися псевдонімами. Як можна міркувати на підставі опублікованих документів, майже всі активні члени ОУН–УПА користувалися псевдонімами. Треба сподіватися, що псевдонімікон ОУН–УПА налічує принаймні кілька тисяч окремих одиниць-імен. Саме одиниць, бо однаковий псевдонім прибирали собі різні люди, які ніколи не були знайомі та жили на віддалених теренах [3, с. 36].

«За свідченням учасників національно-визвольного руху, підпільники ОУН–УПА отримували псевдоніми від своїх командирів, коли приймали присягу, або ж від побратимів по боротьбі. Нерідко псевдонім підпільники прибирали собі самі: «Спочатку псевдо прибирав сам учасник, а потім, коли псевдо міняли, то уже призначало керівництво», «Коли приймав присягу, то давали псевдонім», «Керівники самі собі прибирали псевда, а стрільцям надавали», «...сам взяв собі псевдо *Морозенко*, бо поважав козацьких полковників». З різних причин, зокрема з метою конспірації чи переходом на інший терен, упівці змінювали псевдонім або ж одночасно мали по кілька: *Яструб*, *Дуб* – Анатоль Сидорук; *Сосна*,

Сталевий – Костів Олексій; *Мирний, Вишня* – Самуляк Дмитро; *Горобець, Грушка* – Жигалюк Юрій; *Лист, Щиголь* – Канюк Василь; *Соя, Дуб* – Гарвас Іван та ін.

На вибір псевдоніма могли впливати різні чинники: походження, соціальний статус, особливі ознаки зовнішності, риси характеру і вдачі, звички, традиції, почуття гумору тощо. До прикладу, Яковлів Василь Іванович (с. Іваніківка; станичний; помер у 2007 р.) свідчить, що «*Гамалія* підбирав собі в селі сотню. *Гамалія* сам давав псевда, коли юнаки пройшли вишкіл. Микола Романишин – *Орел* – бо він був чорнявий, Притула Василь – *Грізний* – бо був нахмурений, агресивний». Сам же Василь Іванович – *Вишиваний*, оскільки «був з просвітителів, і на вид гарний».

«Форма звертання була простою: друже командир, сотенний, чотовий, райовий; рядові стрільці послуговувалися псевдами, звертаючись один до одного «друже Веселий, Тихий тощо» [5, с. 137–139].

Позивний – це різновид псевдоніма, що використовується у військовій галузі: бійцями, медиками, волонтерами. Одним з яскравих виявів присутності війни в суспільстві стало активне використання бойових псевдонімів, тобто позивних. Під час воєнних операцій учасники повинні тримати зв'язок, щоб координувати дії. Для цього використовують радіочастоти, які може прослуховувати противник. Саме тому військові використовують псевдоніми, щоб залишитися анонімними. Псевдоніми під час радіозв'язку називають позивними. У «Радянській воєнній енциклопедії» подано таку норму: «Позивні вводять в обіг лише на певний час розпорядженням штабу, що організовує зв'язок. Довільне призначення заборонено, а зміна цього виду найменувань неможлива без дозволу керівництва». Ця норма зберігається і в Збройних Силах України: «Для управління підрозділами і вогнем старшим командиром призначаються єдині орієнтири, сигнали, умовні назви та позивні. Змінювати їх забороняється».

У добровольчому русі важливу роль відіграють військові псевдоніми. Тут вони з'являються не тільки з оперативної потреби зашифрувати власну ідентичність, але й через культурні традиції, корені яких можна простежити ще в козацтві. У добровольчих батальйонах, починаючи з 2014 року, відбулося схрещення жанру військових псевдонімів і позивних, тобто культурної традиції використовувати прізвисько на війні і тактичної потреби маскувати особу під час координації бойових дій за допомогою радіозв'язку. Причина такого схрещення криється в тому, що добровольчий рух не завжди дотримувався військових статусів, що забороняють подібну практику. Тепер термін «позивний» часто використовують у значенні «універсальний військовий псевдонім».

Виокремлюють такі типи військових псевдонімів:

1. Оперативні – створені під конкретну операцію, які потім змінюють.
2. Посадові – закріплені за окремими посадами; люди можуть змінюватися, а позивні залишаються ті самі.
3. Позивні – назви окремих позицій, спостережних пунктів тощо.
4. Гетеронімні – імена, які вигадують спеціально для війни, тобто у цивільному житті – справжнє ім'я, на війні – гетеронім.

Дослідники вважають, що перші три групи – це статутне використання позивних. У цьому разі їх придумують не носії, а вище командування. Гетеронімні позивні можуть придумати як самі носії, так і їхні однополчани. Їх використовують не тільки під час комунікації за допомогою радіозв'язку, а й щодня в колективі.

Критеріями надання позивних слугують такі чинники:

1. В одному колективі не може бути двох однакових позивних.

2. Позивний має бути коротким й однослівним. Двослівні трапляються вкрай рідко.
3. Позивний має звучати чітко, щоб не виникло плутанини в радіосфері.
4. Позивний має маскувати особу.

Щодо маскувальних властивостей, то не всі позивні із цим справляються.

Щодо наявності езотеричної функції, то трапляються псевдоніми з нульовим маскуванням. Це передовсім справжнє ім'я або прізвище, скорочена форма імені. Однак більшість позивних характеризуються високим рівнем маскування. Зокрема, скажімо, деякі жінки-військові навмисне беруть позивний чоловічого роду, аби збити ворога з пантелику.

Псевдонімія учасників національно-визвольних змагань періоду 1929-1950 років ХХ століття: ОУН–УПА.

Семантико-мотиваційний аналіз.

Відонімні похідні.

В УПА найпродуктивнішими виявилися відантропонімні похідні:

1) псевдоніми-прізвища (прізвиська), прибрані на честь історичних постатей, діячів культури і мистецтва, науки, літературних героїв, філософів (*Богун; Орлик; Байда; Залізник; Мономах; Гребінка; Гайдар; Бах; Глінка; Винниченко; Еней; Швейко; Гомер; Кант; Сократ* та ін.);

2) імена: а) псевдоніми, похідні від християнських імен або їхніх скорочених здрібніло-пестливих варіантів, щоб звуковим складом не нагадували справжні імена носіїв (*Андрій – Володимир Касараб; Богданко – Стефан Прадеус; Геник – Микола Чуйко*); б) псевдоніми, що починаються тією самою літерою, що й хресні імена носіїв (*Максим – Микола Арсенич; Дорко – Данило Машченко; Артем – Антон Березняк*); в) псевдогініми (*Галина – Бусел Яків; Зося – Райковський Іван; Ірка – Павлик Володимир*); г) псевдоніми – запозичені західноєвропейські імена (*Джон; Том; Альфред*).

Репертуар християнських імен, використаних підпільниками, досить різноманітний. Найпопулярніші з них: *Богдан, Борис, Юрко, Ігор, Тарас, Максим, Ярема, Марко, Олег, Орест, Славко, Зенко, Ромко, Клим, Карпо, Олесь, Павло, Сергій, Степан, Нестор, Назар*. Відзначено варіативність багатьох псевдонімів-хресних імен: *Василь – Василько, Васько, Васька, Вася, Васюта, Васильок*; *Іван – Іванко, Іваночко, Іванчик, Івась, Івасик, Івасько, Івашко, Ванько, Ванюша, Ваня, Ванька, Янко, Яньо*.

Окремі псевдоніми-імена відбивають діалектні особливості, позначені західноукраїнським колоритом лексем, підданих псевдонімізації (*Бодьо; Генько; Зеник; Левцьо; Любко; Миросько; Ромцьо* та ін.).

Видозміна справжнього іменування носія реалізується завдяки таким прийомам: а) усічення кінцевої частини іменування (*Арсен – Арсенюк* Василь; *Назар – Назаренко* Осип); б) усічення початкової частини іменування (*Лав – Ярослав* Старух); в) опущення середньої частини прізвища (синкопа) (*Данко – Даниленко* Олександр); г) заміна апелятивної основи прізвища лексемою, пов'язаною з нею тематично (*Зеленський – Архип* Травченко; *Харч – Борщ* Анатолій); г) шляхом зміни фінальної частини прізвища (*Алексій – Алексієнко* Яків); д) заміна прізвища фонетично співзвучним словом (*Бахмацький; Булаховський – Бахмаловський* Зенон); е) зведення йменування до його форми справжнього або можливого етимона (*Заць – Заячківський; Рудий – Рудейчук* Василь).

Трапляються вторинні назви, які відзначаються експресивно-жартівливим забарвленням (*Панько Хрін; Панько Торба; Хитра Муха; Циганка Нюра; Бульбасик Тарасик*). Компонентами складеної вторинної назви могли бути як оніми, так і апелятиви (*Друг Псельський; Друг Провідник*).

У псевдоніміконі воїнів УПА засвідчено назви відтопонімного походження: 1. Відгідронімні псевдоніми (*Дунай; Дон; Дністер; Інгул; Прут; Черемош; Тиса; Збруч; Уж; Рейн; Бистриця*). 2. Псевдоніми, похідні від оронімів (*Бескид; Черногора; Маківка; Говерла; Ельбрус*). 3. Псевдоніми, похідні від ойконімів-астіонімів (*Галич; Стрий; Чоп; Чигирин; Київ; Котовськ*), комонімів (*Черник; Киданець* (пор. с. Черник в Ів.-Фр. та Закарпатській обл.; с. Киданець у Терн. обл.)). За псевдоніми оунівцям слугували поодинокі мікро- та макротопоніми (*Холодний Яр, Черноліс, Чорний Ліс* – назви місць, де відбувалися відомі історичні події в Україні).

Псевдоніми, похідні від міфонімів, засвідчено в небагатьох упівців (*Німфа; Перун; Сатурн; Фортуна*).

Поширені були псевдоніми, похідні від назв тварин, риб, комах. За псевдоніми правили назви диких звірів, зокрема хижих тварин (*Вовк; Лис; Тур* та ін.), свійських ссавців (*Бик; Кіт; Пес; Хорт* тощо), гризунів (*Бобер; Білка; Суслик* й ін.), птахів (*Беркут; Орел; Сокіл; Яструб; Крук; Ворон; Сойка; Дятел; Сова* й ін.), риб (*В'юн; Карась; Окунь; Сом* та ін.), комах (*Цвіркун; Хрущ; Кліщ; Бджілка; Оса; Щипавка* й ін.).

Відапелятивні похідні.

Популярними були псевдоніми – назви фітофорного походження: лісових і садових дерев, кущів, трав'янистих, городніх рослин, їхніх плодів, ботанічних гіперноменів. Поширеними були псевдоніми на позначення лісових дерев (*Дуб; Береза; Явір; Бук; Верба; Смерека; Тополя; Ліпа; Ясен; Вільха* й ін.). Багатьом воїнам УПА за псевдоніми слугували назви з виразними національними конотаціями (*Калина; Черемшина; Терен; Рута*).

Помітне місце в псевдоніміконі УПА посідають: псевдоніми – субстантивовані прикметники, які по-різному характеризують особу (*Веселий; Завзятий; Спокійний; Холодний; Лютий; Ярий; Хижий; Рудий; Щербатий* і ін.); назви, що відображають трудову діяльність людини (*Мельник; Сівач; Плугатар; Чабан; Коваль; Кравець; Бондар* й ін.); псевдоніми етнічного походження (*Лемко; Бойко; Гуцул; Поляк; Чех; Словак* тощо); псевдоніми-історизми (*Черноморець; Гайдамака; Козак* тощо); псевдоніми, що походять від слів, які відображають соціальний статус особи (*Бродяга; Бурлак; Бідота; Лайдака; Сірома; Волоцюга; Голяк; Скитан; Панич; Пан* й ін.).

Під час створення псевдоніма враховували різні чинники: зовнішні риси, поведінку, характер, вікові особливості, уподобання, звички, бажання бути на когось схожим, ідейні переконання, національно-етнічні особливості, професійне спрямування тощо. Значна кількість псевдонімів воїнів УПА прибрані на честь діячів історичної доби Козаччини, Гетьманщини, ватажків народних повстань (*Гонта; Залізник; Нечай; Морозенко; Байда; Орлик; Підкова; Дорошенко; Кармелюк; Богун; Палій; Сагайдачний*).

Мотивом прибраних псевдонімів упівців нерідко слугувало бажання бути схожим на своїх попередників з боротьби – учасників визвольних змагань 20-х років. Тому неофіційний антропонімікон УПА представлений такими іменами: *Орел; Сатана; Тополя; Хмара; Вогонь; Лихо; Біда; Чорнота; Помста; Лютий; Чучупак; Черноліс; Холодний Яр*.

У жіночому псевдоніміконі УПА переважали відонімні похідні, зокрема назви-антропоніми. Найуживанішими були імена: *Марійка//Марічка, Оксана//Ксеня, Анна//Нуся, Надія, Оріся, Уляна, Славка, Марта*. Джерельною основою багатьох жіночих найменувань були оспівані й опоетизовані рослини, фольклорні образи: *Барвінок, Рута, Маківка, Калина, Черемшина, Тополя, Смерека, Русалка; квіти: Рожса, Фіалка, Конвалія, Півонія, Айстра, Чічка*. Псевдоніми жінок і дівчат нерідко вживалися в здрібніло-пестливій формі: *Голубка, Орличка, Синичка, Мурашка, Ягідка, Будячок, Берізка, Смерічка, Яблунька*. Жінки-члени

ОУН-УПА прибирали собі також імена представників князівського роду, легендарних бранок, щоб яскравіше виразити свою любов і відданість рідній землі, народу, показати незламний дух, стійкість, мужність, твердість характеру: *Рогніда, Малуша, Мстислава, Роксоляна, Богуславка, Лимерівна*. Були назви-фауноніми: *Ластівка, Голубка, Синичка, Чайка, Зозуля, Сорока, Горлиця, Плиска, Куниця, Ярка, Лисичка*. За псевдоніми правили й френоніми: *Грізна, Горда, Непохитна, Хитра, Сміла, Мирна, Остра, Лиха, Весела*.

Псевдонімія учасників ЗСУ (військових, медиків, волонтерів) періоду 2014–2022 років.

Семантико-мотиваційний аналіз.

Відонімні похідні.

Відантропонімні псевдоніми походять від імен, прізвищ, імен по батькові, прізвищ.

Серед позивних, утворених на основі імен нерідко використовують зменшено-пестливі форми: *Ярік* від *Ярослав*; *Даня* від *Данило*; *Колямба* від *Микола*. Використовують аналоги імен і зменшувальних форм з англійської мови: *Майкл* від *Михайло*; *Кет* – від *Катерина* та інші. Імена, *близькі за звучанням*: *Ромео* від *Радіон*; *Жан* від *Женя*; *Лорна* від *Лариса*, інші запозичення: *Ганс, Ларс*. Позивні по батькові передовсім отримують старші за віком побратими через повагу.

Позивні, утворені на основі прізвища (відпрізвищеві). Це видозміна та модифікація справжнього іменування: використовуються усічені форми (*Сокіл* – *Соколенко*), усічені форми з модифікацією (*Береза* – *Березенко*). Можлива також асоціативна модель творення на основі прізвища (від прізвища *Антонов* утворено позивний *Самольот* (через відомі літаки).

Родинні військові псевдоніми: *Лис* (таке псевдо мав його дід в УПА), *Микула* (псевдо взяв від свого діда, сотенного УПА).

На честь видатних воїнів, правителів: *Богун, Вікінг, Самурай, Сармат, Пілат*.

Персоналії письменників, художників, музикантів, науковців та ін.: *Байрон, Некрасов, Дарвін, Фінчер, Шамай, Бейкер*.

На честь вигаданих персонажів з літератури, фольклору, кіно: *Рембо, Тайлер, Нео, Обеліск, Пух*.

Похідні від топонімів, зокрема від ойконімів, оронімів.

Чечель – на честь рідного містечка Чечельник Вінницької області; *Сіон*.

Похідні від міфонімів.

Узяті на честь богів: *Афіна, Сварог, Одін, Міф* (від *Мефістофель*), *Тавр, Грифон, Леший*.

Похідні від зоонімів.

Від кличок домашніх улюбленців: *Персик, Жолудь*, від орнітономенів: *Горобець, Ластівка*.

Інших пропріативів: *Пікап*.

Відапелятивні похідні.

1. Від назв професій та за родом діяльності (професіоналізми): *Ботанік, Фізик, Повар, Доцент, Гаджет, Волонтер, Пастор, Моряк, Піаніст*.

2. За походженням чи місцем проживання (регіоналізми): *Дончанин, Лемко, Кельт, Гуцул, Поліщук, Подоляночка, Італієць, Полтава, Троєщина, Канада, Естонець*.

3. За рисами характеру та вдачі: *Мудрий, Смішний, Скептик, Умнік, Журба, Позитив, Кіпіш, Фестиваль, Живчик, Фанат, Титан, Мирний, Лінтяй, Тихий, Лютий*.

4. За зовнішністю носія: *Чуб, Борода, Руда, Сивий, Рижий, Чорний, Білий*.

5. За наявністю татувань і за самими витатуйованими зображеннями: *Розписаний, Індеєц, Смайлик, Мальований*.

6. За розміром тіла та його частин: *Рама, Ніс, Медвідь, Гора*.

7. За віковими особливостями: *Дід/Дед, Батя, Малий, Дядя*.

8. За попереднім місцем служби: *Боцман, Баркас, Мореман* (усі служили раніше у ВМС), *Нацик* (служив раніше в Національній гвардії).

9. За актуальними військовими званнями: *Кап* – капітан, *Старший* – старший сержант. Деякі позивні пов'язані з конкретною подією на війні: *Родін* (відзначився в бою за шахту «Родіна»), *Грибник* (збирав гриби на полігоні), *Художник* (малював картини з кулемета). До цієї групи псевдонімів відносимо і *Одуванчик* – відомий підприємець Леонід Остальцев розповідає, що пафосних імен не хотів, а псевдо придумав, стоячи з побратимами серед поля кульбаб.

10. За назвою улюбленого футбольного клубу: *Динамо, Шахтар*.

11. За назвами явищ природи, навколишнього середовища, фітонімів: *Грім* («Я відразу сказав, що люблю мінно-вибухову справу, і постійно щось підривав, і от звідси з'явився позивний «Грім», тому що, де я, там увесь час гриміло. Такий позивний мав і начальник Генштабу В. Муженко. Через це, бувало, виникала плутанини», – розповідає Р. Костенко), *Грунт, Калина, Манго, Сакура, Фрост*.

12. Від назв фаунонімів, ентомологічних номенів: *Ведмідь, Єнот, Змій, Змія, Пташка, Беркут, Оса, Фокс*.

Трапляються позивні жартівливого характеру: *Товстий* (носій має худорляву статуру), *Сніжок* (носій є мулатом), *Сепар* (для мешканців Донеччини і Луганщини).

Жіночі позивні мають різні моделі творення, окрім бойової історії. Серед їхнього неофіційного іменника найбільшою популярністю користуються утворення: *Білка, Бджола, Рись, Багіра, Сестра, Стріла, Аліса, Барбі, Тайра*. У жіночому псевдоніміконі більше наданих побратимами назв, аніж узятих самостійно.

Водночас чимало відомих українців воюють без позивних або ж намагаються їх старанно приховати. Армійське псевдо передусім потрібне на передовій. Основні завдання позивного – шифруватися від ворогів та полегшувати комунікацію. Здебільшого обирати собі псевдонім бійцеві не вдається, за нього це швидко роблять побратими.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отож псевдонім є різновидом антропоніма, це приbrane, вигадане ім'я, яке використовують представники окремих соціальних груп паралельно із своїм справжнім найменуванням. Псевдоніми мають низку як спільних, так і відмінних ознак з іншими антропонімами (іменами, прізвищами, іменами по батькові, прізвиськами). Ця відмінність полягає насамперед у призначенні псевдоніма. Він існує передовсім для збереження таємниці справжнього імені людини. Широко використовували псевдоніми учасники національно-визвольних змагань періоду 1929–1950 рр. ХХ ст. ОУН–УПА, широко їх використовують бійці ЗСУ (медики, волонтери) ХХІ ст. З'ясовано, що кожна людина Бандери мала один або кілька псевдонімів. А за свідченням П. Мірчука, «Українська Повстанська Армія – це армія безіменних, бо кожен боєць УПА від Головного Командира до звичайного рядовика, закритий для сторонніх глядачів і навіть для своїх приятелів псевдом, приbrаним іменем» [2, с. 10].

Бійці ЗСУ, щоб приховати своє справжнє найменування й зашифрувати власну ідентичність, беруть бойові псевдоніми – позивні. Позивний як різновид псевдоніма (псевдо) використовується, щоб координувати дії за допомогою радіозв'язку під час воєнних

операцій. Наразі термін «позивний» функціонує в значенні універсального військового псевдоніма.

Військові псевдоніми беруть не тільки через оперативну потребу, а й через культурну традицію, коріння якої сягає ще козацтва. Характерною була популяризація найменувань прізвищ (прізвиськ) діячів української доби Козаччини, Гетьманщини, ватажків народних повстань. Мотивами такого називання було і є бажання бути схожим на своїх попередників, відобразити дух вільного козацтва.

Військові псевдоніми не тільки виконують езотеричну функцію, а й інші, зокрема характеристичну, експресивну, оцінну, символічну та ін. Трапляються жартівливі псевдоніми, які виражають самоіронію.

Українські військові псевдоніми ХХ-го та поч. ХХІ століть характеризуються значною інформативністю. Через призму псевдонімної номінації розкриваються особливості народного світобачення, культури, сторінки історії, традиції, своєрідність ментальності.

Найпродуктивнішим способом псевдонімної номінації у військових – це перенесення готових лексем на людину для її називання шляхом транспозиційних явищ. Це онімізація апелятивної та трансонімізація пропріальної лексики. Популярністю, як засобом вторинної номінації, користуються антропоніми, топоніми, міфоніми, зооніми. Широковживаними є відапелятивні похідні: професіоналізми, катайконіми, етроніми, субстантивовані прикметники, фітоніми, фауноніми тощо.

Продуктивними в досліджуваних псевдоніміконах є також видозміна та модифікація справжнього йменування носія. За структурою військові псевдоніми переважно однослівні.

Багато спільного спостерігаємо і в принципах, мотивах, способах та засобах номінації. На формування та становлення досліджуваних псевдоніміконів впливали різні екстралінгвальні чинники, зокрема індивідуальність носія, національно-культурний контекст, ментальність, обставини, умови боротьби тощо.

Одним із мотивів прибраних псевдонімів слугувало бажання бути схожим на своїх попередників, побратимів по боротьбі: ОУН–УПА – на учасників визвольних змагань 20-х років ХХ століття (*Чучупак, Біда, Чорнота, Чорноліс, Холодний Яр*), ЗСУ – на упівців (*Ліс, Микула*).

У досліджуваних псевдоніміконах спостерегли й специфічні риси. У псевдоніміконі ОУН–УПА була представлена небагатьма назвами латентна номінація (*Немо, Ікс, Хтось, Якийсь* та ін.), трапляються найменування, які супроводжуються апелятивним номеном (*Дід Тарас, Великий Славко*), аналітичні сполуки топонімного походження (*Холодний Яр, Чорний Ліс*), за псевдоніми багатьох правили прізвища (прізвиська) історичних постатей (*Богун, Гамалія, Довбуш, Наливайко* та ін.).

Псевдонімікон військових ЗСУ відповідно до часу вирізняється такими номінаціями, як *Гаджет, Пікап, Волонтер, Нацик, Сепар, Мореман* та ін., а також псевдо за наявності татуювань та назв самих витатуйованих зображень (*Розписаний, Мальований, Індєєц, Смайлик*).

Отож військова псевдонімія ґрунтується на всеукраїнській літературно-мовній основі і відображає особливості української національної антропосистеми, топонімічний узус рідного краю, багатство онімної та апелятивної лексики, національні особливості семантичної мотивації.

Запропонована тема є перспективною для подальших студіювань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001.
2. Мірчук П. Українська Повстанська Армія 1942-1952. Документи і матеріали. Львів : Просвіта, 1991, 447 с.
3. Німчук В. В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
4. Основен систем терминологија на словенската ономастика – основная система и терминология славянской ономастики. *Grundsystem und Terminologie der Slawischen Onomastik*, 1983. 266 с.
5. Павликівська Н. М. Питання української псевдонімії ХХ століття : монографія. Вінниця : «Глобус-Прес», 2009. 388 с.
6. Павликівська Н. М. Словник псевдонімів ОУН–УПА. Вінниця : О. Власюк, 2007. 440 с.
7. Павликівська Н. М. Українська псевдонімія ХХ століття : дис.... доктора філол. наук: 10.02.01. Київ, 2010. 368 с.

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun», 2001.
2. Mirchuk P. Ukrainka Povstanska Armiiia 1942-1952. Dokumenty i materialy. Lviv : Prosvita, 1991, 447 s.
3. Nimchuk V. V. Pro ukrainsku psevdonimiiu ta kryptonimiiu. *Ukrainska mova*. 2002. № 2. S. 30–58.
4. Osnoven system termynolohyja na slovenskata onomastyka – osnovnaia systema y termynolohyia slavianskoi onomastyky. *Grundsystem und Terminologie der Slawischen Onomastik*, 1983. 266 s.
5. Pavlykivska N. M. Pytannia ukrainskoi psevdonimii KhKh stolittia : monohrafiia. Vinnytsia : «Hlobus-Pres», 2009. 388 s.
6. Pavlykivska N. M. Ukrainka psevdonimiiia KhKh stolittia: dys.... doktora filol.nauk: 10.02.01. Kyiv, 2010. 368 s.
7. Pavlykivska N. M. Slovnyk psevdonimiv OUN–UPA. Vinnytsia : O. Vlasiuk, 2007. 440 s.

Павликівська Наталія Михайлівна, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Україна).

Pavlykivska Natalia, doctor of philological sciences, professor of the Ukrainian Language of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University (Ukraine).

Стаття надійшла: 21.04.2023

Статтю прийнято до друку: 28.04.2023